

Kloosterkerk – 16 mei 2021

Zondag 'Exaudi' – 'Wezenzondag' – Genesis 28,10-22 en Johannes 14,15-21 – ds. Rienk Lanooy

U kunt deze dienst alsnog bekijken en beluisteren via <https://youtu.be/NoYwVDfL7yo>

Gebed om ontferming

Wonderlijk
hoe we ons
verbonden kunnen voelen
met een plaats
als deze
hoe ze ons bezielt
als we er een keer
mogen zijn
en misschien toch ook
als we ons
op afstand
met haar
verbonden voelen
Is het
omdat we er
voor even loskomen
van wat ons
in zijn greep houdt:
de donkere nachten
en de onrustige dagen.
Nee, weg zijn die hier niet
maar is het niet
dat de sfeer
het licht
van deze plaats
hen zacht bekleedt
met de glans
van uw bemoedigende
aanwezigheid
en daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Wonderlijk
hoe we ons verbonden
kunnen voelen
met een ander mens
gewoon
omdat we blij zijn
dat h/zij er is.
En hoe vaak
nemen we eigenlijk de moeite
om dat te zeggen
meegezogen
als we worden
door alles
wat om aandacht schreeuwt;
niet altijd zinvol
dat weten we wel
maar we worden
nu eenmaal gauw
in beslag genomen
door alles wat
veel ruimte inneemt,
ook ons eigen 'ik'.
Laat dan dit uur
de muziek die klinkt
een enkel woord
genoeg zijn
om ons terug te brengen
bij de ware aandacht
voor elkaar
daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Wonderlijk
hoe we met huid en haar
verbonden zijn
met deze ene wereld
die ons voorziet
van
lucht en water
voedsel en beschutting
maar we leven er
niet altijd naar
en gebruiken haar
alsof het niet op kan.
Dan nemen we
zoveel ruimte in
en anderen nemen
zoveel ruimte in
dat het schuurt en botst
te vaak ten dode toe
ook deze week,
ook de afgelopen nacht.
Laten we dan de ruimte
van de aarde
die ons gegeven is
niet voortdurend
bevechten
maar de vrede zoeken
het recht laten voorgaan
de wapens omsmeden
en verzoening zoeken
zo bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Bij de lezingen

Deze weken lezen we verhalen over mensen onderweg. Jakob is zo iemand. Het is geen ommetje dat hij maakt. Hij is op de vlucht, alleen. Het is nacht in zijn leven. Bovendien heeft hij het er zelf naar gemaakt. Hij heeft zijn broer bedrogen door hem het eerstgeboorterecht te ontfutselen en hij heeft zijn vader bedrogen door zich voor te doen als zijn broer. En moeder Rebekka speelt als konkelfoerende matrone ook haar eigen minder fraaie spelletje. Kortom: van je familie moet je het hebben. En nu is Jakob alleen of toch niet? Want dat is de vraag die hoort bij deze zondag tussen Hemelvaart en Pinksteren. Die heet in de traditie ook wel 'Wezenzondag', omdat ze valt tussen het vertrek van Jezus en de komst van de Geest. In het evangelie van Johannes vertelt Jezus zijn vrienden dat hij hen niet alleen achter zal laten. Geldt dat ook Jakob?

Preek

Abraham is de morgen, Izaäk de middag en Jakob is de nacht. Aldus de afgelopen najaar overleden Rabbijn Jonathan Sacks in één van zijn boeken. Dat is een mooi beeld. Abraham is de morgen: hij is de eerste, de dageraad van een nieuw Godsvertrouwen, hij laat het oude achter zich en staat voor een nieuw begin. Izaäk is de middag: hij is niet zo opzienbarend als Abraham, de verhalen rondom zijn persoon zijn niet het toonbeeld van spectaculaire kentering, maar ademen continuïteit. Als de middag vormt hij een brug tussen de morgen en de nacht, tussen Abraham en Jakob. Jakob is de nacht: in de nacht worstelt hij met zijn tegenstander aan de oever van de rivier, hij sterft in ballingschap in Egypte, aan de vooravond van de nacht van de slavernij én hij ontvangt zijn visioen van de ladder en de engelen in de nacht van zijn vlucht. Jakob is de nacht.

Jakob is onderweg, vertelt het verhaal, alleen, op de vlucht voor zijn broer Esau wiens eerstgeboorterecht hij heeft ontfutseld op een manier die het daglicht niet kan verdragen. De schrijver vertelt dan ook niet over Jakobs avonturen onderweg, het wordt geen roadmovie van heldendaden en overlevingsstrategieën. Nee, het eerste wat over Jakobs vlucht gezegd wordt, is *dat de zon al was ondergegaan*. En de verteller wil daarmee meer zeggen dan mijn kalender thuis, die iedere dag zakelijk meedeelt over het tijdstip dat de zon achter de einder verdwijnt. Jakobs nacht is niet van astronomische aard, maar van innerlijke/existentiële aard. Deze nacht heeft Jakob over zichzelf afgeroepen: Jakob is de nacht.

Jakob is de nacht, hij is de dader, de veroorzaker van zijn eigen onheil. Maar is dat ook zo? Of is hij het slachtoffer van een gewiekste moeder, een naïeve vader en een lakse broer die hem allemaal zijn gang lieten gaan? Of is hij het slachtoffer van zijn eigen karakter, van een ongelukkige samenloop; of is hij zijn brein, niet meer dan een machteloze meeloper van het chemische proces dat zich ongecontroleerd afspeelt in onze hersenpan. We kennen de mechanismen van onze tijd en hoe lastig het is om verantwoordelijkheid te nemen voor onze daden. Zijn er dan geen slachtoffers? Zeker, maar het gaat ook om een attitude, van wijzen naar de ander, de media, de politiek, de instituten. En natuurlijk spelen die daarin ook een rol, maar uiteindelijk is er toch die vraag: als iedereen slachtoffer is, wie is er dan nog dader?

In dit verhaal zien we geen omtrekkende bewegingen, geen vergoelijkende woorden over de dader die toch, als een van de drie aartsvaders, niet de minste is: Jakob is de nacht, in zijn bestaan is de zon ondergegaan. En nu? Jakob aanvaardt het en legt zijn hoofd te ruste op een steen. Hij droomt.

Je zou denken: als Jakob de nacht is, dan zal zijn droom wel een nachtmerrie zijn en komt hij, daar onder de blote hemel, in die diepe slaap, vast zichzelf tegen; of broeder Esau, moeder Rebekka of vader Izaäk Het onderbewuste zal zijn weg bij Jakob toch ook wel weten te vinden. Maar het loopt anders. In zijn droom staat een ladder opgericht, niet naar achteren, naar het duistere verleden, ook niet naar voren, naar een onzekere toekomst. Er staat een ladder die vanaf de aarde tot aan de hemel reikt. Engelen gaan er op en neer en over Jakob heen heeft de Eeuwige zich geposteerd. Zou dat de grootste nachtmerrie voor Jakob zijn, dat het nu de Eeuwige is die zich in zijn droom manifesteert als de ultieme vertegenwoordiger van zijn onrustig onderbewustzijn. Is dit zijn ultieme 'karma' zoals dat tegenwoordig heet, het lot dat zich tegen je keert als consequentie van je daden.

Dat zou natuurlijk wel het meest eerlijk zijn, zo'n koekje van eigen deeg, ook al weten we dat ons rechtvaardigheidsgevoel zich soms sterk vermengt met een heimelijk hang naar leedvermaak. We herkennen toch wel iets van de – al dan niet heimelijke – genoegdoening van de hardrijder die even later zijn bolide tegen de vangrail blijkt te hebben geparkeerd, de valsspeler die tegen de lamp loopt, de weldoener die door het ijs van zijn eigen morele standaard zakt, de leider die door het stof moet.

Maar nu is het de Eeuwige die zich aankondigt en wonderlijk: het loopt niet uit op een

confrontatie. Jakob stuit op de Eeuwige die zich zomaar aankondigt, onverwacht. Het is niet zijn onderbewuste, het is niet zijn wens om vergeving o.i.d. die hem tot de Eeuwige brengt; maar het is de Eeuwige zelf die afdaald en zich meldt bij Jakob.

Ook dat hoort bij het religieuze leven, of beter: misschien is het er wel hét kenmerk van: dat niet wij God zoeken, maar de Eeuwige ons zoekt en dat we dat religieuze bestaan van ons daarmee ook niet in onze greep hebben. Natuurlijk, we bidden onze gebeden, gaan – al dan niet digitaal – ter kerke, boeken onze meditatie- en kloosterweekends, wandelen in de bossen en aan het strand, maar we herkennen misschien toch ook iets in deze dialoog tussen hemel en aarde, tussen God en mens, die “onvoorzien, onaangekondigd, onverwacht” is. Zij gebeurt in dat ene woord, dat ene beeld, die inval, dat akkoord, die penseelstreek, die blik, die lichtval, die stem, dat appèl, die ervaring, die ons grijpt, die ons begrijpt, omvat en die ons herschappen achterlaat. Niet God is veranderd, wij zijn veranderd. We dachten aan van alles, waren druk met van alles maar ontdekken op een goed moment dat we Gods aanwezigheid zijn binnengewandeld.

En dus ziet Jakob in de nacht die hij zelf is, een nacht waarin hij geen hand voor ogen ziet – ziet hij de Eeuwige over zich en hoort hij hem spreken. En even later zal hij, ontwaakt en verwonderd, zeggen: *Dus de Eeuwige is hier; op deze plaats en ik, ik wist het niet.* In dat zinnetje staat twee maal het woordje 'ik' – in de joodse uitlegtraditie zegt een rabbi dat je dat zo kunt lezen: 'en ik had geen weet van ik'. Met andere woorden: waar de Eeuwige zich laat kennen, beginnen we onszelf te vergeten, en waar we onszelf van ons al te aanwezige 'ego' losmaken, daar komt ruimte voor diens goddelijke aanwezigheid. 'En ik had geen weet van ik'.

Wat hoort Jakob de Eeuwige dan zeggen? Hij maakt Jakob geen verwijten en laat het 'karma' voor wat het is. Daar op die ladder spreekt God niet met een blinddoek voor zijn ogen het oordeel uit over Jakob. Hij spreekt tot Jakob, tot de mens over wie de zon door eigen toedoen is ondergegaan: *Ik ben het, de Eeuwige, de God van Abraham, jouw vader en de God van Izaäk.* Anders gezegd: Ik ben de God van de morgen, ik ben de God van de middag, zou ik dan niet ook de God van de nacht zijn, jouw nacht, waarin je alleen bent. Zou ik dan niet daar zijn waar een mens kwetsbaar is, vervuld van angst, ook door zijn eigen toedoen. Zou ik dan niet daar zijn waar niets meer te hopen is; op de rokende puinhopen van de Gazastrook, de benauwende schuilkelders van Tel Aviv; zou ik dan niet daar zijn waar de nacht maar niet over lijkt te gaan in de dag, in de volle ziekenhuiszalen vol Covid-patiënten, in de monddood gemaakte massa's van Myanmar. Zou ik dan niet daar zijn waar de zwerver zoekt naar een onderkomen en waar degene die een meer dan gerieflijk onderkomen heeft, zich toch geestelijk thuisloos voelt en geen richting meer ziet in zijn bestaan. *Ik ben het, de Eeuwige, de God van Abraham, jouw vader en de God van Izaäk.* Eigenlijk weet je dan al genoeg. God roept zijn naam over Jakob uit: Ik ben 'Ik ben die ik ben'. Ik ben 'Ik laat je niet los, nu niet en straks niet'. Eens zul je terugkeren in dit land van belofte.

Zo ver is het nog niet en het zal ook nog even duren. De Eeuwige is geen instant-oplossing, de nacht wordt niet opeens de dag. De kern is dat Jakob ontdekt dat hij in de nacht die hij zelf is, niet alleen is. Er is nog geen licht aan het einde van de tunnel, maar er is een lichtglans in de tunnel, één die hij pas kan gaan zien als er ruimte komt naast dat alomtegenwoordige zelf: 'Ik die geen weet had van ik'. En zo ontdekt hij, al vluchtend, al struikelend dat hij als een verloren zoon in de wachtende armen van de Eeuwige is gevallen.

Zo kan het een mens vergaan. Soms heb je daar een crisis voor nodig, als Jakob, maar het kan ook sluimerend nacht worden in je leven om te gaan beseffen hoe veel ruimte het zelf in je leven in heeft genomen. Soms zeggen mensen dan over hun leven dat ze er alles willen uithalen wat er in zit, maar misschien is de werkelijke bedoeling toch dat je er niet alles uithaalt, maar datgene inbrengt, waardoor het werkelijk een oprecht en waardevol leven wordt. Dan moet je stil kunnen worden om te horen wat dat oprechte en waardevolle dan is en bereid zijn om je leven daar mee te vullen.

Bij Johannes klinkt die vervulling van dat oprechte en waardevolle leven zo: *Als je mij liefhebt, houd je dan aan mijn geboden*, zegt Jezus tegen zijn vrienden in zijn grote afscheidsrede – en we hoorden ze resoneren in dat prachtige motet van Tallis – en ik zal mijn Geest met jullie mee laten gaan. Hij zal bij jullie blijven. Het zijn andere woorden, het is een heel ander taalveld, maar eigenlijk gaat het hier om niets anders dan bij de belofte van de Eeuwige aan Jakob: Hij laat de mens niet moederziel alleen achter op het speelveld van de geschiedenis. *God is op deze plaats* stamelt Jakob dan ook. En Jezus zegt bij Johannes met zoveel woorden: *ik laat jullie niet als wezen achter*.

En dit, dit ga je pas zien als je het doorhebt, als je voorbij de eerste persoon enkelvoud gaat en met Jakob kunt zeggen: 'Ik heb geen weet van ik'. In het zwijgen van het 'ik', ontmoet een mens het 'Gij' van de Eeuwige. Die blijkt er al te zijn, even onverwacht als de Geest die waait waarheen zij wil en even onverwacht als de Eeuwige daar bij die ladder, bij Jakob. God zoekt de mens van dag tot dag... en in de nacht, ook de onze.

bronnen:

Jonathan Sacks, *Genesis: boek van het begin*, Middelburg: Skandalon 2020

Jan Fokkelman, *Oog in oog met Jakob*, Assen: Van Gorcum 1981

André Chouraqui, *La Bible*, Desclée de Brouwer, 1989

Gebeden

Hier op deze plaats
of waar we ook zijn
en ons met U
en elkaar verbonden voelen
worden we opgewekt
om mens te worden
naar uw hart
met oog voor de wereld
en voor uw aanwezigheid
op 'deze plaats'
ook wanneer
het lijkt alsof de zon
over ons leven
lijkt te zijn
ondergegaan.
Daarom bidden we
voor wie leven
in een wolk
van diepe duisternis
getroffen door
de mensonterende krachten
van oorlog
en we denken daarbij
in het bijzonder

aan de angst en de haat
die al zo lang gezaaid worden
en nu weer redeloos opschieten
in Gaza en Israël;
we denken aan de honger
uitbuiting en vervolging
van volken en individuen
we bidden voor allen
die bereid zijn
hun 'ik' iets kleiner te maken
ten bate van de ander
en we weten
hoe lastig dat kan zijn.

We bidden voor allen
die vervolgd worden
om hun geloof
hun overtuiging
hun geaardheid
hun anders-zijn
Dat zij kunnen terugvallen
op het recht
op de steun van anderen
op uw bemoedigende

aanwezigheid.
We bidden voor de zieken
en die hen bijstaan
voor wie moe zijn
door het beroep
dat op hen gedaan wordt
in deze ingewikkelde tijd
voor wie oud zijn
en kwetsbaar
en noemen met name...
voor wie verdrietig zijn
om wie zij moesten afstaan
aan de dood
en noemen...
dat zij zich
door trouwe aandacht
en uw verrassende
aanwezigheid
niet als wezen
achtergelaten voelen.
En in de stilte zeggen we u
wat ons zelf
het meeste bezighoudt...

Wanneer u vaker inspiratie ontleent aan de preken en gebeden die klinken in de Kloosterkerk, stellen wij u voor om een gift over te maken op NL 29 INGB 0000 0585 71 ten name van Stichting Kloosterkerk.

U steunt ons werk ermee!